

РІЧНИК VI.

— ЛЬВІВ —

ТОМ XXIV.

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ

ВІСТНИК.

КНИЖКА XI.

— 1903 р. —

ЗА ПАДОЛИСТ.

Digitized by

Google

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

ЗМІСТ КНИЖКИ ОДИНАЙЦЯТОЇ ЗА ПАДОЛИСТ.

	стор.
І. Федорченко, Перед пам'ятником Ів. Котляревському, I—II	89—90
М. Вороний, На свято одкриття пам'ятника Ів. Котляревському	90—92
Андрій Очеретяний, Перший дебют, оповідання-хроніка	93—108
Ольга Кобилянська, Сліпець, нарис.	109—110
В—а, Чужа кров.	111—112
Аріядна Сакупівна, Наввипередки (кінець буде)	113—133
А. Петровський, Пропава	134—142
Із оповідань Едмунда Гарокура:	
І. Мачуха	143—160
II. Колекціонер	160—168
О. Терлецький: Гал.-руське письменство 1848—1865 р. Уваги й спомини (кінець буде)	73—91
Др. І. Франко, Іван Гушалеви́ч (кінець)	92—120
В. Гнатюк, Уваги про галицькі середні школи	121—137
Хроніка і бібліографія	138—152

Уваги про галицькі середні школи.

I.

Ще в маю сього року видала краєва Рада шкільна справозданє про стан середних шкіл у Галичині.¹⁾ Тому, що його в продажі не можна дістати, ми не могли скорше згадати про нього; з огляду одначе, що в ньому подібують ся дуже цікаві цифри, ми вибираємо з них те, що може зацікавити наших читачів і подаємо тут хоч тепер, хоч трохи й припівно.

Передовсім належить згадати, що справозданє складаєть ся з двох частин; у першій подано дати про стан шкіл, у другій зміст нарад двох анкет, скликаних Радою шкільною в справі науки польської й руської мови в середніх школах. Коли порівняти наради обох анкет із собою, то від разу впаде в очи неоднакове трактованє предмету в обох анкетах. Та маючи надію повернути до сеї справи пізнійше, ми займемо ся на разі тільки першою частиною, статистичною.

Всіх учеників у шкільнім 1901/2 р. прийнято:

в гімназіях	20 095
в реальних школах	3.164
разом	23.259

¹⁾ Sprawozdanie c. k. Rady szkolnej krajowej o stanie szkół średnich galicyjskich w roku szkolnym 1901/2. Odbitka z Sprawozd. c. k. Rady szkolnej kraj. o stanie wychowania publ. w r. szk. 1901/2. We Lwowie, 1902 (вийшло в 1903 р.).

Як сильно зростає однаке число учеників, видно з того, що на шкільний 1902/3 р. прийнято:

в гімназіях	21.922
в реальних школах	3.423
разом	25.345

Протягом року прибуло отже 2.086 учеників! З того припало на гімназії 1.827, а на реальні школи 259 учеників. Очевидно, що тепер, з новим шкільним роком 1903/4, число те покажесть ся ще більше тим паче, що сього року засновано кілька нових шкіл.

Дуже цікаве зіставленє приросту учеників за кілька останніх років, від коли він почав перевишати число 500, с. є від 1894 р. Ось як представляєть ся він:

рік	приріст учеників
1894/5	572
1895/6	870
1896/7	989
1897/8	1131
1898/9	1254
1899/900	1371
1900/1	1130
1901/2	1866
1902/3	2086

З загального приросту фреквенції припадало на 1902 р. на гімназії 87·6%, на реальні школи 12·4%. В давнійших роках виносив сей приріст:

1898 р. в гімназіях 71·5%	в реальних школах 28·5%
1899 " 77·6%	" " 22·4%
1900 " 88·1%	" " 11·9%
1901 " 85·4%	" " 14·6%

Завважимо, що в кінцем шкільного р. 1902 було в Галичині всіх гімназій 34 (між тим 4 руські) і 7 реальних шкіл (між тим ні одної руської).

Наслідком більшого приросту збільшило ся також пересічне число учеників, що припадає на одну гімназію. Ось як воно представляло ся:

В 1899 р.	припадало на одну гімназію	547 уч., на одну р. шк.	459 уч.
" 1900	" " " "	560 " " " "	413 "
" 1901	" " " "	591 " " " "	452 "
" 1902	" " " "	627 " " " "	428 "

Загалом на одну середню школу припадало учеників :

1899 р.	.	.	.	533
1900	.	.	.	535
1901	.	.	.	567
1902	.	.	.	590

Для нас було-б дуже інтересно дізнати ся про річний приріст учеників у руських гімназіях і про приріст учеників Русинів у всіх гімназіях та реальних школах. На жаль сього не можна доміркувати ся, бо справозданє не подає потрібних до того дат.

Перейдемо тепер до загального числа учеників у середних школах із кінцем 1902 р.

Дуже цікаві цифри дістанемо тут особливо коли порівняємо віроісповіданє учеників і їх національність. Як відомо, загал латинників признаєть ся в Галичині до Поляків, загал греко-католиків до Русинів, а Мойсєєву віру визнають самі Жиди. Є одначе від того виїмки. Значне число гр. католиків признаєть ся що року до Поляків (переважно сини *gente Ruthenorum*, а також москвофілів), дуже незначне число латинників признаєть ся до Русинів, а Жидів менша частина признаєть ся до Німців, більша до Поляків; рубрика: Жиди — не існує зовсім у справозданю краєвої Ради шкільної. Вона певно думає, що й з антропольогічного становища Жиди стануть Поляками — та най думає собі здорова!

По віроісп. було отже в усіх гімназіях: латинників — 11.415, гр. кат. — 3 815, Мойсєєвої віри — 3.464, иньших (вірм. кат., православних, протестантів, караїтів, менонітів) 167. По національности було: Поляків — 14 803 (в тім 130 гр. кат.), Русинів — 3.685, Німців — 359, иньших 14 (Чехи, Англічани, Росіяни) — а Жиди пропали. Дуже потішний обяв, що число Русинів у гімназіях перевишає вже число Жидів (Р. 3.685, Ж. 3.464); коли віставимо одначе число учеників гімназій і реальних шкіл разом, то побачимо, що тут Жиди замагають іще Русинів, ба навіть число гр. католиків. Усіх Жидів було в середних школах із кінцем 1902 р. аж 4.268; на те гр. католиків було лише 4.003, а Русинів ледви 3.860! Тимчасом Русини мусять не лише випере-

Original from

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

дити Жидів, але зрівнати ся з Поляками, бо інакше не дібуть ся ніколи фактичної рівноправности в Галичині; вона все буде, як і тепер, на папері. А при теперішніх відносинах навіть число Жидів зложене з Русинами не дорівнює Полякам. Кличём усіх свідомих Русинів повинно проте тепер стати: як найбільше учеників висилати до шкіл!

Цікаве тут іще одно, що національна свідомість у Русинів росте безупинно. Коли давнйше греко-католики становили значне число учеників, що признавали себе до Поляків, тепер воно дуже невеличке, в кількох школах рівне числу Русинів, а в кількох навіть менше від числа Русинів, хоч та цифра дуже незначна. Подрібно виказує се нижче рубрика п. н. „Ріжниця між греко-католиками і Русинами“. З неї довідуємо ся, що найбільший контингент гр. кат. Поляків доставляє польська гімназія в Коломиї (23), польська гімназія в Перемишлі (20), а опісля гімназії в Ряшеві (15) і Самборі (10). У всіх иньших школах цифра ся не доходить 10. Число гр. католиків і Русинів рівне в гімназіях у Бучачи, Дрогобичи, Яслі, Стрию, Тернополи (поль. гімн.), Тарнові і в реаль. школах у Кросні, Тернополи, Тарнові. Число Русинів висше від числа гр. католиків у гімназіях: Коломиї (в руській гімн. 2 латинники, 1 правосл.) 3, в руській у Львові (2 латинники, 3 православні) 5, в руській у Перемишлі (Мойсєвої в.) 7, у Станіславові 1, в руській в Тернополі (1 лат., 1 Мойс. в.) 2 — разом 18 учеників. Цікава тут особливо поява, що кількох Жидів зачислило себе до Русинів, тай взагалі, що кількох Жидів ходить до руських гімназій, бо зрештою в руських гімназіях ученики майже всі одної віри й одної національности.

У трьох школах мають Жиди свою більшість (від Поляків і Русинів узятих окремо), а то: в гімназіях у Бродах з 219 учениками і в німецькій у Львові з 197 уч. та в реальній школі в Тернополі з 245 уч. Крім того в 10 гімназіях і в одній реальній школі число учеників Жидів переходило понад 150 і так: Львів, IV — 257, Тернопіль (польська) — 239, Станіславів — 231, Львів, III — 211, Львів, V — 199, Перемишль (польська) — 179, Коломня (польська) — 172, Стрий — 167, Дрогобич — 162, Подгурже — 155 і реальна школа в Станіславові — 191.

Русини мали абсолютну й релятивну більшість лише в своїх чотирьох гімназіях, де иньших учеників, як видно з попереднього,

ходить зовсім незначне число. Релятивної більшості не мали в жадній чужій гімназії і реальній школі. В п'ятих гімназіях мали число учеників вище понад 150, а то: Бережани — 195, Самбір — 172, Станіславів — 161, Стрий — 157 і Сянік — 154. Крім того в інших п'ятих гімназіях число учеників перевищало 100, а то: Бучач — 131, Золочів — 126, Броди — 119, Дрогобич — 115, Тернопіль (польська) — 104. З реальних шкіл найбільше Русинів було в Тернополи — 66, усюди инде менше. Взагалі належить заважати, що Русини ходять нерado до реальних шкіл, хоч зовсім не оправдано, бо реаліст учить ся менше один рік, може удержати ся на політехніці скорше як гімназист (із виїмком богословів) і дістає добре становище опісля чи в приватній, чи в урядовій службі.

З поданих цифер добачаємо ось ще які дві цікаві річі: 1) Найбільше число Жидів заповнює східно-галицькі школи, на заході їх дуже мало в порівнянню зі сходом. 2) Русини повинні в найкоротшій часі дістати ще бодай 10 гімназій, а то в місцевостях із польськими гімназіями, де число учеників перевищав цифру 150, та в місцевостях, де нема ні гімназій, ні реальних шкіл, як: Гусятин (або Чортків), Яворів, Сокаль (або Рава), Городенка, Залішки. Крім того конечно хоч одна школа реальна. Учеників не забракне ніколи, як се бачимо все в тих школах, де вони лише що відкривають ся. Та за тим мусить старати ся вся руська суспільність, бо инакше не дібеть ся до сих шкіл і до кінця XX віка!

Подаємо тепер подрібну табелю учеників у всіх середних школах:

Гімназії:	Латин. обряду	Греко-лат. обряду	Жидів. віри	Інші	Поляки	Русини	Німці	Інші	Рікниця між гр. кат. і Русинами	Всіх учеників разом
1. Бохня	535	11	12	2	556	2	2		— 9	560
2. Броди	131	120	219		233	118	119		— 2	470
3. Бережани	224	199	130	14	354	195	17	1	— 4	567
4. Бучач	206	131	128	1	334	131		1	0	466
5. Бонковичі (коло Хирова)	305	13		2	308	7	4	1	— 6	320
6. Дембіца	128	1	11		140				— 1	140
7. Дрогобич	167	115	162	2	331	115			0	446

Гімназії:	Латин. обряду	Греко-кат. обряду	Литов. віря	Інші	Поляки	Русини	Німці	Інші	Різнця між гр. кат. і Русинами	Всіх учеників разом
8. Ярослав	385	96	75		468	87	1		— 9	556
9. Ясло	580	35	28		608	35			0	643
10. Коломия, I гімн. (польська)	238	43	172	14	440	20	6	1	— 23	467
11. Коломия, II гімн. (руська)	2	344		1		347			+ 3	347
12. Краків, I гімн. (св. Анни)	543	4	107	4	650	1	6	1	— 3	658
13. Краків, II гімн. (св. Ядка)	407	8	64	4	477	6			— 2	483
14. Краків, III гімн.	594	6	53	3	650	4	2		— 2	656
15. " IV гімн.	354	7	21	5	379	4	3	1	— 3	387
16. Львів, I гімн. (руська)	2	587		3		592			+ 5	592
17. Львів, II гімн. (німецька)	112	66	197	27	192	65	141	4	— 1	402
18. Львів, III гімн. (Франц-Йосифа)	478	84	211	11	690	76	8		— 8	784
19. Львів, IV гімн.	482	83	257	6	743	82	2	1	— 1	828
20. " V гімн.	638	69	199	18	857	67			— 2	924
21. Новий Санч	552	58	34	15	596	56	7		— 2	659
22. Подгурже	318	2	155		472	1	1	1	— 1	475
23. Перемишль, I г. (польська)	376	67	179	8	569	47	12	2	— 20	630
24. Перемишль II г. (руська)		480	7			487			+ 7	487
25. Ряшів	831	20	71	1	917	5	1		— 15	923
26. Самбір	272	182	90	1	371	172	2		— 10	545
27. Сянік	420	157	49		471	154	1		— 3	626
28. Станіславів	237	160	231	2	465	161	3	1	+ 1	630
29. Стрий	228	157	167	19	395	157	19		0	571
30. Тернопіль, I г. (польська)	289	104	239	4	532	104			0	636
31. Тернопіль, II г. (руська)	1	293	1			295			+ 2	295
32. Тарнів	793	6	101	1	895	6			0	901
33. Вадовиці	412	3	48		463				— 3	463
34. Золочів	175	133	85	2	267	126	2		— 7	395
Разом	11.415	3.815	3.464	167	14.803	3.685	359	14		18.861
%	61.05	20.22	18.45	0.28	78.47	19.54	1.15	0.04		100.00
Реальні школи:										
1. Ярослав	89	15	46	2	137	13	2		— 2	152
2. Краків	658	5	147	13	807	2	7	3	— 3	823
3. Кросно	52	1	1		53	1			0	54
4. Львів	586	60	106	20	719	54			— 6	773
5. Станіславів	254	40	191	13	438	35	24	1	— 5	498
6. Тернопіль	102	66	245		347	66	1		0	414
7. Тарнів	151	1	68		218	1	1		0	220
Разом	1.894	188	404	48	2.719	175	36	4		2.934
%	64.65	6.41	27.51	1.43	92.68	5.96	1.26	0.10		100.00
Разом у гімназіях і реальних школах	13.319	4.003	4.268	215	17.522	3.860	395	18		21.795
%	61.11	18.37	19.57	1.71	80.44	17.70	1.82	0.04		100.00

Original from

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Пригляньмо ся тепер іще класифікації учеників.

З кінцем р. 1902 класифіковано в гімназіях лише 18.861, а що з початком року вписало ся було 20.095 учеників, то протягом року виступило їх 1234 (6%).¹⁾ В реальних школах класифіковано 2934 учеників, а що записаних із початком року було 3.164, то виступило 230 або 7.2%.²⁾ Процент отже учеників, що покидають протягом року школу, більший в реальних школах, як у гімназіях, і майже однаковий щорічно.

Із класифікованих учеників отримало в гімназіях:

I	класу з відзначенєм	1.811	або	9.6%
I	"	14.770	"	78.37%
II	"	1.437	"	7.3%
III	"	843	"	4.46%

В реальних школах:

I	класу з відзначенєм	161	або	5.54%
I	"	2.314	"	78.97%
II	"	343	"	11.64%
III	"	109	"	3.82%

Разом добру класу дістало в гімназіях 88.98%, в реальних школах 84.51%. Поправки в гімназіях поздавало 90.30%, в реальних школах 89.50%.

Цікаво буде ще зіставити число учеників, що стратили рік або через те, що виступили, або через злу класу. В гімназіях воно виносить 3.514, в реальних школах 682, разом 4.196 (без поправок) на 23.259 записаних із початком року. Цифра, як видно, поважна, та як вона представляла-б ся для учеників Русинів —

¹⁾ Процент учеників, що виступили протягом року виносив:

1898 р.	—	7.69%
1899 р.	—	6%
1900 р.	—	5.8%
1901 р.	—	6.3%
1902 р.	—	6%

²⁾ В реальних школах сей процент виглядав ось як:

1898 р.	—	10.26%
1899 р.	—	5.6%
1900 р.	—	7.07%
1901 р.	—	7.6%
1902 р.	—	7.2%

трудно сказати, бо й сих цифер не знайдете у справозданю. Можна прийняти одначе за річ певну супроти знаної прихильності учителів Поляків до учеників Русинів по польських, та супроти теплої опіки учителів Русинів по руських гімназіях, що процент учеників Русинів, що виступили або подіставали злі ноти, буде більший від проценту Жидів та Поляків.

Дуже цікаву замітку читаємо на ст. 5: „Ze względu na nadzwyczajny wzrost frekwencyi szkół średnich w latach ostatnich, na wynikające ztąd przepełnienie i rozliczne niedogodności pod względem wychowawczym, naukowym i sanitarnym, wypracowała c. k. Rada szkolna krajowa w roku ubiegłym wyczerpujący sprawę operat i przedłożyła go J. E. Panu Ministrowi Wyznań i Oświecenia (relacya z dnia 7. stycznia 1902 l. 670). W operacie tym przedstawiła potrzebę tworzenia nowych szkół średnich i podziału przepełnionych, biorąc na uwagę rezolucye Sejmu krajowego w tej sprawie uchwalone, tudzież życzenia i oferty gmin miejskich, starających się o pozyskanie nowych szkół średnich. Plan systematycznej akcyi w tym kierunku rozłożono na cztery najbliższe lata a to ze względu na wielkość wydatków z nią połączonych, dalej ze względu na dotychczasowy brak nauczycieli, który jednak obecnie już mniej uczuwać się daje, i na potrzebę zbudowania budynków szkolnych.“ Акция Ради шкільної знайшла видно підпору в міністрі, бо як знаємо, на підставі сього пляну отворено VI гімн. у Львові, II реальну школу у Львові і Кракові, II гімн. в Тарнові, реальну школу в Снятині, учительську семінарію у Старім Санчи — ну, і дальші будуть отворювані. Чому одначе ся акция має обмежати ся на польські школи, хоч руських очевидна недостача, чому досі не засновано ні одної учительської семінарії руської, ні одної реальної школи, — на се питанє най відповідять ті Русини, що засідають у Раді шкільній, руські послы та ті люди, що можуть і повинні заняти ся сими справами, а не зважають на них із величезною, попросту необчисленою шкодою для нашого національного розвитку в найближшій будуччині.

Говорять загально, що твореню руських середних шкіл стоять на заваді: 1) брак учеників; 2) брак учителів. Що до першого, то вже наведені висше цифри вказують щось цілком иньше: постійний зріст шкільної молодіжи, отже й руської; а далі йде ще й сей незаперечений факт, що з заснованєм нової школи напливає

до неї нова шкільна молодіж. Найліпшим доказом сього може бути отворена сього року реальна школа в Снятині, де вписало ся коло 60 учеників, хоч перед тим не було там ніякої середньої школи. Ті самі хлопці — може з малими виїмками — були-б записали ся до сеї школи й тоді, коли-б вона була руська; ріжниця була-б лише та, що було-б у ній абсолютно більше Русинів, як тепер. Але се чей не біда.

Що до другого закиду, то небаром дізнаємо ся про фактичний стан учителів Русинів по середніх школах на підставі урядових цифер, які намісництво певно предложить у соймі у відповідь на інтерпеляцію руських послів в сій справі.¹⁾ Що справа не стоїть одначе так зле, як дехто собі бажає, то видно хоч би з отсього ряду імен учителів Русинів зайнятих по польських середніх школах, який нам насуваєть ся на думку без довгих намислів та без переглядування шкільних справоздань, при чім умісне поминаємо учительські семінарії, при яких зайняте також значне число Русинів, а між ними навіть багато добрих педагогічних сил. Львів: Др. В. Лучаковський, А. Аліськевич, В. Шухевич, Т. Грушкевич, В. Скобельський, др. В. Левицький, др. С. Рудницький, О. Людкевич. Станіславів: П. Рибчук, В. Лятошинський. Самбір: Ф. Колесса, В. Старецький. Бережани: С. Томашівський, О. Лукіянович, Г. Бобяк, І. Бачинський, Г. Прийма. Бучач: І. Маляк, В. Винар, Ієців. Тернопіль: О. Терлецький, Е. Мандичевський. Кросно: Д. Коренець. Дембіца: О. Колодницький. Ярослав: О. Янів, О. Прислопський. Ряшів: М. Крушельницький. Золочів: С. Труш, Ф. Прима. Розумієть ся, що по докладнім розслідї знайдесть ся бодай ще раз стільки сил. А коли додамо до того, що останніми часами збільшило ся дуже сильно число студентів Русинів на філософічнім факультеті у Львові і певно ще збільшить ся, коли будуть вигляди, що учителів буде потрібно більше, то побачимо, що аргумент про брак учителів безпідставний та що вже тепер можна приступити до отвореня кількох шкіл і поки вони дійдуть до повного числа клас, учителі знайдуть ся, бо прибудуть молоді сили.

Як зарадити бракови учителів, на те зрештою вказують слова справоздання шкільної Ради на ст. 14—15: „Dzieje się to (збіль-

¹⁾ У сій відповіді подано цифру кваліфікованих учителів на 32. Очевидно не подано тут катехитів і учителів руської мови по польських гімназіях та поминено всіх суплентів.

шанє кандидатів на учителїв) przeważnie przez udzielanie stypendyów na czas studyów uniwersyteckich“. Такі стипендії є для учителїв пімецької мови (по 1200 кор. річно; досї користало з них 46 кандидатів), для учителїв французької мови (по 1.200 кор. річно; досї користало з них 6 кандидатів), для учителїв фізики і хемії (по 600 кор. річно; досї користало 7 канд.), для учителїв відручних рисунків (по 600 кор.), а від минулого року засновано стипендії взагалі для студентів філософії, про що свідчить „Okólnik“ Ради шкільної до дирекцій гімназій, надрукований на ст. 15. Стипендії сї одначе дістають ся майже все Полякам (із дуже незначними виїсками). Є й для Русинів окремі стипендії, спеціяльно для тих, що студіюють українську літературу, але як вони високі, кілько студентів користало з них, про те не знаємо нічого. В справозданю говорить ся ляконічно: „Dla kandydatów na nauczycieli języka ruskiego w szkołach średnich istnieją osobne stypendya, z których korzysta dwóch kandydatów. Стільки всього. Коли-б шкільна Рада дбала дійсно про приріст учителїв Русинів, тоді певно не було-б справозданє таке ляконічне і кандидатів було-б аж за багато.

Дуже гарну новість завела шкільна Рада від недавна в напрямі фахового виображування учителїв: Установила вона „kursy praktycznego kształcenia kandydatów stanu nauczycielskiego“. Ті, що ходять на сї курси, беруть по 500 кор. річно стипендії і приглядають ся науці в школі на годинах найліпших педагогів, які дістають за се окрему ремунацію. Се добра річ тому, що кандидат ставши опісля учителем, учить відповідно до наукової методи, а не так, як він бачив у школі, коли його вчили ті, що самі не мали понятя про педагогію. На жаль, ся новість заведена лише в Кракові у двох гімназіях — у Львові шкода її, бо тут могли-б із неї користати ще й Русини... А чи Русинам не досить недокінчених медиків, правників, богословів по їх гімназіях? На що їм добрих фахових сил і ще за багато?

II.

Перейдемо тепер до українсько-руських гімназій, при чім усі цифри подамо в порядку старшинства гімназій (що до їх основаня): Львів, Перемишль, Коломия, Тернопіль (в останній гімназії було минулого року пять класів). Усі цифри взяті ві шкільного року 1902/3, отже о рік пізнійші від попередніх.

З початком року вписало ся до руських гімназій учеників

755

585⁵

483⁹

400

Разом 2223^{14*)}

Розумієть ся, що се число не видержало до кінця року і зменьшило ся значно. Ось яке воно було при класифікації другого півроку :

684¹⁰

549⁷

442⁵

355

Разом 2030²²

Відпало отже разом 185 учеників, при чім число приватистів збільшило ся, а не зменьшило ся. І коли-б скінчило ся на сім убутку, то ще не велика була-б утрата процентова; та бо при класифікації се число зросло так значно, що вже нічим не можна його тут пояснити як або недбалістю самих учителів, або невмілістю їх учити. Не прикладаєть ся сього до всіх учителів, бо в наших гімназіях є й дуже добрі педагогі і люди свідомі своєї задачі, що вважають себе не лише урядовими вчителями, але й батьками молодіжи і бажають щиро вивести її в люди та дають їй до того основні наукові підстави; на жаль — не складають вони більшости учителів, а се відбиваєть ся не лише на убутку молодіжи в році, але й на кінцевій класифікації. Справу сю обговорювано сього року досить основно в щоденній пресі, тому ми не будемо повтаряти звисні вже річи і подамо самі цифри, що говорять найліпше за себе.

При класифікації дістали поправки 200 ⁴ ученики. Менше	
більше відпадає 10 ⁰ /о при поправках, а приватисти по більшій часті всі; через те приймаємо, що з сеї категорії перепало в осени	
не менше як	20 ⁴ учеників
третьій степеню одержало	80 ¹ „
другий степеню одержало	175 ² „
виступило в році	185 „
пропало разом у 1903 р.	<u>460⁷</u> „

*) Цифри в горі означають число приватистів.

460⁷ учеників! Се число, що може становити для себе окрему гімназію, і справді воно більше від числа учеників із кінцем року в коломийській і тернопільській гімназії! Се страшне число, тому правдиві учителі-педагоги і приятелі молодіжи повинні заставити ся над таким убутком і не допустити до того, щоб усякі аргонавти, що по різних пригодах на різних факультетах дістали порученє розігнати на сто вітрів молодіж із наших гімназій, виконували так безкарно і безсовісно своє порученє. Таж є на щось шкільні конференції, є на них протоколи, є підписи учителів, є протести аж до міністерства і відклики. Таж тим людям треба сказати виразно в очи, що роблять і до чого стремлять, а коли вони не занехають свого поступування, то може знайдесть ся поза гімназіями сила, що приневолить їх поводити ся трошки инакше. Уваги сі будуть оправдані особливо тоді, коли зважимо, що наша шкільна молодіж переважно бідна і мусить ріжними способами заробляти на своє удержанє; далі, що вона без порівняня пильнійша від молодіжи в польських гімназіях і що більше стараєть ся працювати; правда, в витревалости вона уступає Жидам (не Полякам!), але за те заступає сей брак иньшими прикметами, яких Жида не мають, через що мусять бубнити лекції нераз зовсім безмисно і тим виробляють у собі витревалість. Найліпше се видно в тих польських гімназіях, де разом учать ся Поляки, Жида й Русини. Найбільший процент інструкторів мають Поляки, найменший Русини; найбільше інструкторами бувають Русини, найменше Поляки. Коли при тім узяти ще всякі місцеві й особисті відносини учителів і учеників, усякі огляди для дітей, яких батьки на певних, особливо урядових становищах, а всяку безоглядність для дітей, яких батьки — селяни, зарібники і ин., з яких по найбільшій часті рекрутуєть ся руська молодіж — то по prostu треба дивувати ся, що руської молодіжи переходить іще такий значний процент. В руських гімназіях сеї ріжницї не видно, бо вони майже виключно заповнені Русинами, але через те нема ще ніякої підстави, щоби в руських гімназіях виказувати висші річні убутки, як у польських.

Подамо тепер повну класифікацію у всіх гімназіях:

Перший степ. з відзн. отримали	$59^1 + 57^2 + 34 + 45 = 195^3$
„ „ без відзн.	$465^5 + 413^2 + 303^4 + 190 = 1371^{11}$
Другий „	$65^1 + 33^1 + 35 + 42 = 175^2$
Третій „	$20^1 + 10 + 21 + 29 = 80^1$
Поправки	$73^2 + 33^1 + 46^1 + 48 = 200^4$
Іспит доповн. мають зложити:	$2 + - + - + 1 = 3$
Не класифіковано:	$- + 3 + 3 + - = 6$
Разом:	$684^{10} + 549^7 + 442^5 + 355 = 2030^{22}$

Ся табличка виказує наглядно, де учеників найбільше нищено. По порядку в „прочищуваню“ учеників стоять гімназії так: Тернопіль, Коломия, Львів, Перемишль. Наймолодша гімназія отже на першій місці! Та вже сам склад її учителів поданий у справоздаю не віщує нічого иньшого...

Дуже інтересні цифри отримуємо при зчислюваню шкільної оплати. Добачуємо при тім сю цікаву появу, що число оплат і число учеників, що їх складають, більше в другім півроці, як у першім. Видно, що деякі вчителі мстять ся бодай тим, що дають ученикам злу пильність або злі обичаї і наслідком того приневолюють їх більше платити. Ось ся цікава табелька:

Шкільну оплату складали

в I півроці	$132^7 + 132^6 + 123 + 58^1 = 445^{14}$
в II „	$185^1 + 116^7 + 105 + 82 = 488^8$

Зложено всіх оплат:

Сума оплат за I півр.	$5.560 + 3.570 + 3.630 + 2.360 = 15.120$
„ „ „ II „	$7.440 + 4.500 + 3.810 + 3.280 = 21.030$
Вступні такси:	$1.570 + 501.8 + 709.4 + 541.8 = 3.323$
Датки на н. прибори	$1.117.2 + 1.074 + 910 + 806 = 3.907.2$
Такси за дуплікати	
свiдоцтв	$78 + 20 + 26 + 10 = 134$
На фонд забав	$- + 279 + 146 + 362 = 787$
Разом	$15.785.2 + 9.944.8 + 9.431.4 + 7.359.8 = 44.301.2$

Так отже Русини заплатили лише в своїх чотирьох гімназіях в однім році величезну, як на наші обставини суму, 44.301.2 К. А певно в друге стільки заплатили в польських гімназіях, хоч звідти дат не можна дістати при відомій уже статистиці в справозданнях Ради шкільної. І тут на першій місці фігурує львівська гімназія з двох причин: а) що вона найчисленніша; б) що в ній шкільна оплата висша на рік, як у провінціальних містах.

Придивім ся тепер, що Русини дістали в заміну за ті зложені високі суми — так само в сумах. Маємо на думці стипендії, які представляють ся ось як у цифрах:

Число стипендістів: $18 + 22 + 8 + 1 = 45$

Квота стипендій: $3.906 + 4.948 \cdot 6 + 2.002 + 240 = 11.096 \cdot 6 \text{ К.}$

Бачимо отже, що сума стипендій виносить майже четверту часть шкільних оплат, але розложена вона на гімназії дуже нерівномірно, бо в тернопільській був один стипендіст із 240 коронами! Певно на дальше се число збільшить ся!

Дуже цікаві таблиці, що виказують стан родичів учеників. Шкода лише, що в тернопільській гімназії не подано сеї таблиці та що взагалі не заведеть ся певної системи при укладаню сих таблиц у всіх школах, через що виходять недокладности і непорозуміння. Показуєть ся з них, що головний контингент учеників дають селяни ($324 + 224^2 + 207^1$), а по них сьвященники ($165 + 118^2 + 80^2$). Значне число учеників доставляють іще народні учителі ($48 + 41 + 45$), державні урядники ($41 + 37 + 29$), ремісники і промисловці ($32 + 69 + 31$) та державні слуги ($20 + 35^2 + 24$). На иньші стани нашої суспільности припадають дуже незначні цифри прим. лікарі — 6, нотарі — 3, адвокати 4, автономічні урядники — 2, купці — 15 і т. д. Сю появу можна мабуть пояснити лише тим, що батьки з тих станів посилають своїх синів до польських гімназій; інакше де поділи-б ся ті діти?

Замітна також іще рубрика, що представляє число учеників, які вчать ся надобовязкових предметів. Тут впадає передовсім в очи, що польської мови вчить ся непропорціонально велике число учеників. Ми беремо се за додатну появу, бо чим більше хто навчить ся, тим ліпше для нього, але піднесемо знов, що при иньших предметах — із виїмком співу й гімнастики, які становлять більше забаву ніж науку, — непропорціонально мале число учеників. Французької мови, конгресової і парляментарної, в якою можна сьвіт переїхати, вчать лише в двох гімназиях, а вчить ся її аж 78 учеників! Англійської мови не вчать ніде, хоч і вона зда-ла-б ся. Стенографії, також корисної річи, вчать лише в одній гімназії і на неї ходить аж 72 ученики. На нашу думку треба конечно зреформувати науку французької мови і заохотити до неї більше число учеників. Подрібно представляєть ся наука надобовязкових предметів у всіх гімназиях ось як:

Польська мова:	291	+	343	+	262	+	234	=	1130
Французька мова:	39	+	—	+	—	+	39	=	78
Краєва історія:	274	+	192	+	164	+	133	=	763
Спів:	198	+	199	+	156	+	76	=	629
Рисунки:	69	+	81	+	55	+	28	=	233
Стенографія:	72		—		—		—	=	72
Каліграфія:	79	+	84	+	73	+	79	=	315
Гімнастика:	—	+	288	+	309	+	177	=	774

Аномалія, яка звертає на себе увагу в руських гімназіях, се учебники, поскладані двома або й трома авторами. От які подібуємо між ними: Самолевич-Р. Цеглиньский, Граматика латинська для I—II кл.; Штайнер-Шайндлер-Р. Цеглиньский — Вправи латинські для I кл.; В. Коцовский-І. Огоновский — Методична грамати́ка рускої мови; Герман-Петелєнц-Калитовский — Вправи німецькі (для I, II, III, IV кл.); Беноні-Матієв — Короткий начерк географії; Мочник-Савицкий — Наука геометрії; Ростафинський-Верхратский — Ботаніка на низші класи; Семкович-Ільницький — Оповідання в історії всесвітної, ч. I і II; Семкович-Полянський-Пачовский — Оповідання в історії всесвітної, ч. III.; Самолевич-Солтисік-І. Огоновский — Граматика латинська, ч. I і II; Фідерер-Мандибур-Р. Цеглиньский — Граматика грецька шкільна; Вінковский - Таборский - Гр. Цеглиньский — Вправи грецькі для III і IV кл.; Ломницький-Верхратский — Мінеральогія; Беноні-Маєрський-Полянський — Географія австро-угорської монархії; Бішінг-Гохштетер-Полянський — Мінеральогія і геологія для висших клас; Фінкель-Гломбінський-Білецький — Історія і статистика австро-угорської монархії і т. д. Коли один автор зложив підручник так, що він не надаєть ся для дальшої науки, то пощо його перероблювати по кілька разів, а не поручити відповідному учителеви уложити новий підручник? Доброму педагогові і старшому учителеви се легко зробити і ліпше мати підручник із іменем одного автора, як кількох. Коли-ж участь другого робітника обмежила ся на переклад, то для чого його імя фігурує на книжці побіч авторського? Се по просту надужите літературної етики! Така „многоіменність“ шкідлива навіть із практичного боку, бо як запам'ятати якомусь там малоінтелігентному батькови титул книжки, яку доводить ся йому нераз купувати? Взагалі ся „многоіменність“ виглядає дуже карикатурно, не практикуєть ся поза Галичиною ніде, тому й конечно її як галицький дивогляд — усунути. Су-

проти того, що в нас книжки змінюють ся дуже часто, таку заміну не трудно буде зробити.

Досить лихо стоять по руських гімназіях бібліотеки і то як для учителів, так для учеників, особливо що до руських книжок. Закордонних видань там дуже мало, а з наших також багато не купуєть ся, хоч у бібліотеці для учителів повинна бути кожда книжка як не для вжитку учителів, то бодай для того, що-б знати, що є в тій книжці, чи можна її поручити для читання ученикам, чи ні. Ширший і повніший вибір книжок для учеників також не зашкодив би. Ми бачимо, що в перемиській бібліотеці для учеників є лише 402 руські твори, а в коломийській 291. Кілько в тернопільській — не знаємо, але певно ще менше. Що-ж там ученик має читати, особливо цікавіший? Не диво, що жадобу читання стараєть ся він заспокоїти инакше, — але чому його потім власти карають, як се мало місце сього року в Тернополі? Доставте ученикам стільки книжок, щоб вони мали в чім вибирати кождий до свого нахилу, то вони певно не будуть вишукувати „заказаних“ і не буде потреба карати їх, коли за читане книжок загалом належить карати.

На кінець звернемо ще увагу на теми при письменних задачах учеників. Є між ними усякі, навіть гумористичні нераз, та вчисляти їх тут ми не будемо хоч би тому, що шкода місця. В кождім разі зазначимо кілька руських, аби показати, що вони зовсім невідповідні на задачі. Ось приміром: Первісна культура материяльна Руси Київської у добі домонгольській. — Якими прикметами визначували ся Римляни? — Яке значінє у нашого народу має сонце з огляду на духове і фізичне житє? — Участь зв'їринного і ростиного царства в рускій поезії. (На основі читаних байок, пісень і метаморфоз). — Мотиви страху і тривоги в прочитаних баладах. — Причини і наслідки неробства. — Які черти людскости зображені в VI пісні Іліади і яким способом? — Сї всі теми призначені для V і VI кл. А між темами для VII і VIII кл. подибуємо: Відносини природи до чоловіка в устній словесности. — Душевна борба і моральна основа в Наталці Полтавці Котляревського. — Чому трагедію „Павло Полуботок“ присвятив автор рускій молодежи? — Значінє Рогніди для розвою акції в трагедії К. Устияновича „Ярополк“ і т. и. Крім того за багато тем присвячено Грекам і Римлянам. Чи не ліпше навчить ся ученик писати на живій і новій темі, ніж на греко-римській,

звичайно незнаний йому і зовсім відмінний від теперішніх відно-
син? Се не значить іще відкидати ті теми цілком, але обмежити
можна-б їх.

Найвищий також уже час покинути вважати за взірці драма-
тичної штуки „Гальшку Острожську“ Огоновського та „Полуботка“
О. Барвінського, яких тримають ся вперто в гімназіях. Що поду-
має собі ученик, коли порівняє сі взірці з німецькими, польськими
і иньшими? Таж нині не стоїть уже наша драматична література
так низько, щоб не можна було з неї вибрати щось ліпше. Як не
буде у нас, знайдесть ся на Україні, а коли ні, то не зважати зо-
всім на такі оригінальні взірці, як повисші, і обмежити ся на не-
реклади, доступні тепер ученикам.

В. Гнатюк.